

Юрій Васильович КРАВЧИК

кандидат економічних наук, старший викладач кафедри економіки, менеджменту та адміністрування, Хмельницький національний університет,
ORCID ID: 0000-0002-2780-5605
E-mail: gromplus7@gmail.com

**АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ
ПОЛІТИКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ**

Кравчик Ю. В. Аспекти соціальної відповідальності бізнесу в системі державної політики сталого розвитку країни. *Український журнал прикладної економіки*. 2021. Том 6. № 2. С. 181 – 190.

Анотація

У статті узагальнено причини слабкої соціальної відповідальності суб'єктів підприємництва та наслідки подальшого невтручання держави у вирішенні даної проблеми. Обґрунтовано послідовність етапів реалізації державної політики активізації соціальної відповідальності підприємництва в Україні. Визначено стратегічні засади політики посилення соціальної відповідальності підприємництва в Україні. Конкретизовано стратегічні пріоритети державної політики сталого розвитку у контексті посилення соціальної відповідальності підприємництва. Запропоновано заходи, які сприятимуть усунення перешкод активізації соціальної відповідальності підприємництва в Україні та її регіонах та забезпечуватимуть сталий розвиток країни. Розроблена система операційних цілей політики поширення соціальної відповідальності бізнесу в Україні та засоби їх реалізації.

Ключові слова: соціальна відповідальність бізнесу; сталий розвиток країни; державна політика; операційні цілі; стратегія розвитку.

Yurii KRAVCHUK

Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer in Department of Economics, Management and Administration,
Khmelnyskyi National University

**ASPECTS OF BUSINESS SOCIAL RESPONSIBILITY IN THE SYSTEM OF PUBLIC POLICY OF
THE COUNTRY SUSTAINABLE DEVELOPMENT**

KRAVCHUK Yu. Aspects of business social responsibility in the system of public policy of the country sustainable development. *Ukrainian Journal of Applied Economics*. 2021. Volume 6. № 2, pp. 181 – 190.

Abstract

The article summarizes the reasons for the weak social responsibility of business entities and the consequences of further non-interference of the state in solving this problem. The sequence of stages of realization of the state policy of activation of social responsibility of business in Ukraine is substantiated. The strategic principles of the policy of strengthening the social responsibility of entrepreneurship in Ukraine are determined. The strategic priorities of the state policy of sustainable development in the context of strengthening the social responsibility of entrepreneurship are specified. Measures are proposed that will help eliminate obstacles to the intensification of social responsibility of entrepreneurship in Ukraine and its regions and ensure sustainable development of the country. It is determined that the improvement of the system of regulation of social responsibility of entrepreneurship in Ukraine requires ensuring the planning and programmability of state policy in this area, as well as the adoption of regulations to determine the main provisions, strategic guidelines, norms and principles of state policy of sustainable development. The interdependence of social responsibility of entrepreneurship with the development of the national economy, including important parameters of social security, determines the need to justify the strategy and to develop and implement measures of the relevant target program of sustainable development. It is substantiated that in order to achieve the strategic goal of the state policy of sustainable development, it is necessary to implement priority operational goals in such areas as: improving the system of protection of workers' rights and ensuring compliance with labor legislation; strengthening the social responsibility of entrepreneurship to society; improving relations between business and the consumer sector; increasing the role of business representatives in environmental protection; ensuring a high level of social responsibility of business entities to competitors and contractors.

Вступ

Сталий розвиток економіки виступає системоформуючим чинником формування сприятливого бізнес-середовища, яке активізує рівень підприємництва та ділової активності. Водночас, з іншої сторони, соціальна відповідальність бізнесу в умовах глобалізації набирає все більшої уваги у забезпеченні сталості процесів, які відображають якість та інтенсивність економічного розвитку.

Проблема підвищення рівня соціальної відповідальності підприємництва є складною і комплексною, потребує етапного вирішення з урахуванням впливу великої кількості зовнішніх і внутрішніх чинників. Такий висновок обумовлений шириною аналізованої проблеми (з огляду на потреби суспільства); великою кількістю прошарків населення і соціальних груп, інтереси яких зачіпають зміни в межах соціальної політики; потребою в пошуку компромісів держави та суб'єктів бізнесу, системному удосконаленні цілої низки взаємопов'язаних інституціональних норм, включно з модифікацією ментального сприйняття позитивного (та більше того – об'єктивно необхідного) ставлення до реалізації соціально відповідальних заходів та ін. Складність проблеми обумовлює й потреба у системному підході до її вирішення.

Питання сталого розвитку економіки та ролі соціальної відповідальності бізнесу були предметом досліджень цілої плеяди вітчизняних науковців-економістів. Зокрема, у працях Т. Власової [1], О. Грішної [2], Т. Васильціва, Р. Лупака, О. Рудковського [3] на високому науковому рівні систематизовано теоретичні підходи до сутнісно-змістового наповнення поняття «соціальна відповідальність бізнесу», підсумовано тенденції її розвитку в Україні та конкретизовано її стратегічні напрями і засоби стимулювання. Вартими уваги є наукові праці О. Шевченка [4], З. Варналія, Т. Васильціва, Д. Покришки [5], у яких узагальнено підходи до формування політики соціальної відповідальності суб'єктів підприємництва на прикладі країн ЄС, а також визначено пріоритети удосконалення державної політики розвитку малого підприємництва в Україні в координатах сталого розвитку. Цінними з наукової точки зору також є публікації В.Хаустової, Ш. Омарова [6], Л. Квятковської [7], І. Смачило [8], у яких автори акцентують увагу на методах управління розвитком сучасного підприємства, осмислюють сутність концепції сталого розвитку держави. теоретико-методичні підходи до розуміння дефініції «сталий розвиток».

Незважаючи на значну кількість публікацій з даної проблематики, більшість напрацювань з даної тематики носять більше теоретико-методичний характер, ніж практичний. Відтак, питання соціальної відповідальності бізнесу в контексті формування конкретних пропозицій та засобів, які її стимулюватимуть та забезпечуватимуть сталий розвиток економіки, набирає нової ваги та актуальності.

Формулювання цілей статті

Метою статті є обґрунтування стратегічних орієнтирів і цілей державної політики сталого розвитку України в контексті стимулювання соціальної відповідальності бізнесу.

Виклад основного матеріалу

Відповідно до логіки процесу державного управління формуванню конкретних заходів у тій, чи іншій сфері передують визначення стратегічних орієнтирів політики, для забезпечення яких встановлюються пріоритетні напрями, а вже в їх межах – інструменти та засоби впливу, що в сукупності утворюють механізм регулювання, спроможний привести до реалізації мети і поставлених цілей.

Разом з тим, вирішення проблеми активізації та збільшення масштабів соціальної

відповідальності підприємництва є неодмінно необхідним завданням на посттрансформаційному етапі розвитку економіки, оскільки надмірно швидкий та мало керований перехід від командно-адміністративної системи управління економікою до ринкової в Україні призвів до структурних соціальних деформацій, включаючи критично надмірний розрив у рівні та якості життя населення різних суспільних прошарків та груп. Однією з причин такої ситуації стало неналежне та неадекватне перенесення соціальної відповідальності з держави на підприємців.

На сьогодні система соціального захисту сприймається більшістю підприємств лише як джерело необґрунтованих додаткових витрат. Проте, все ще характеристиками існуючого етапу посттрансформаційного стану розвитку економіки залишаються: 1) низький рівень якості життя; 2) погіршення рівня охорони здоров'я та початкової освіти; 3) недостатнє фінансування людського розвитку; 4) погіршення демографічної ситуації; 5) загальне зниження рівня якості людського капіталу.

Наголосимо, що держава в умовах браку ресурсів об'єктивно обмежена в засобах належного фінансування, передусім соціального розвитку суспільства, що обумовлює потребу у пошуку нових форм та джерел його фінансування. Як показує світовий досвід, дієвим інструментом у вказаному напрямі є формування системи стимулів соціальної відповідальності підприємництва як пріоритету соціально – економічного складника безпеки держави.

Соціальна відповідальність підприємництва є пріоритетом соціальної безпеки держави, але питання її реформи як складової суспільно-політичних та економічних перетворень в Україні аналізуються органами державного управління недостатньо. Нормативно-правові акти у цій сфері дуже розрізнені та не містять конкретних механізмів стимулювання соціальної відповідальності підприємництва, відсутній єдиний уніфікований регулюючий законодавчий акт у цій сфері, що стримує її розвиток. Більше того, у 2006 році було відмінено визначену Законом України «Про оподаткування прибутку підприємств» пільгу для суб'єктів підприємництва, які здійснюють благодійницьку діяльність. Вітчизняне законодавство не передбачає належних стимулів фінансування підприємствами розвитку соціального капіталу, інноваційної діяльності тощо. У той час як, наприклад, у США згідно закону про благодійність, суб'єкти підприємництва отримують податкові пільги за внесок в соціальний або культурний проект.

У випадку подальшого "невтручання" органів державного управління у розв'язання проблеми підвищення рівня соціальної відповідальності підприємництва вірогідними видаються наступні негативні наслідки для національного господарства України: 1) зменшення надходжень до державного бюджету; 2) погіршення умов праці; 3) зниження рівня трудомісткості потенціалу; 4) погіршення екологічної ситуації; 5) погіршення рівня якості трудового життя населення; 6) зменшення ресурсного потенціалу; 7) зниження рівня соціальної безпеки держави.

Потрібно додати, що основними причинами недостатньої соціальної відповідальності підприємництва в Україні залишаються: 1) недосконалість нормативно – правової бази та податкового законодавства; 2) невеликі фінансові можливості підприємств (у 2010 р. понад третина суб'єктів підприємництва України були збитковими); 3) неусвідомлення підприємцями ролі соціальних заходів у політиці зміцнення конкурентоспроможності підприємства; 4) недостатнє державне стимулювання, прояви корупції високе податкове навантаження на підприємництво, а також відсутність конкретних програм мотивації підприємців до соціальної відповідальності; 5) низький обсяг інвестування на впровадження програм соціальної відповідальності; 6) недостатньо високі морально етичні та культурні здібності апарату управління окремих вітчизняних підприємств.

Зауважимо, що створення сприятливих передумов розвитку соціального потенціалу вітчизняної первинної ланки економіки потребує посилення юридичної

складової цієї політики за рахунок розробки та прийняття Закону України "Про соціальну відповідальність підприємництва", який визнає би концептуальні засади та правові рамки соціально відповідальної поведінки, а також передбачав конкретні мотиви заходів соціальної відповідальності підприємств, Концепції розвитку в Україні громадянського суспільства, Законів України "Про соціальну звітність підприємств України", "Про соціальний аудит", а також соціальні стандарти та соціальну звітність на підприємствах.

Своєю чергою, реалізація економічного механізму розвитку соціальної відповідальності підприємництва в Україні потребує посилення захисту вітчизняного товаровиробника, державного регулювання цін та зменшення податкового навантаження на підприємства, фінансово-кредитного сприяння при реалізації соціально відповідальних заходів тощо.

Крім того, активізувати дію морально-психологічних чинників соціальної відповідальності підприємництва можливо через підтримку міжнародного обміну досвідом у сфері соціальної відповідальності підприємництва, залучаючи до цієї роботи зарубіжні компанії (роботодавців та організації найманих працівників); пропагування ідеї позитивної практики соціальної відповідальності підприємництва та взаємодії органів влади і бізнес - компаній серед населення через програми заохочення підприємництва, формування регіональними органами державної влади позитивного іміджу соціально відповідальної компанії, запровадження до навчальних програм бізнес - шкіл, економічних факультетів університетів та інших навчальних закладів теорію та практику соціальної відповідальності підприємництва; видання та розповсюдження спеціальної літератури, проведення семінарів з питань соціальної відповідальності; забезпечення ведення Національного реєстру добропорядних підприємств, визначення кращих та висвітлення цієї інформації у ЗМІ, створення умов для збільшення недержавних інвестицій у систему освіти, насамперед, стосовно розвитку професій та підготовки фахівців, що визначатимуть нано технології країни, у т. ч. фахівців у сфері соціальної відповідальності підприємництва.

Вважаємо, що з метою посилення стимулів реалізації підприємствами заходів соціальної відповідальності органам державного управління необхідно й ввести зміни до вітчизняного законодавства, згідно яких скасувати окремі існуючі обмеження щодо віднесення на валові витрати окремих видів соціальних заходів вітчизняних підприємств, гарантувати "амністію" тіньових доходів, які спрямовуються підприємствами у науково – технічний розвиток, освіту, соціальну сферу, реалізувати інші стимулюючі податкові заходи. Необхідною функцією держави (як керуючого суб'єкта) в межах аналізованої політики потрібно визначити й контроль шляхом запровадження методичних рекомендацій з оцінки рівня соціальної відповідальності підприємства, зокрема за такими аспектами, як: галузевий, секторальний, територіальний, функціональний, суспільно-соціальний тощо.

Метою такої роботи є уможливлення запровадження постійно діючого моніторингу рівня соціальної відповідальності підприємства, що є логічною функцією створення системи цільових стимулів для соціально відповідальних суб'єктів підприємства. Йдеться в тому числі про: 1) розробку окремих бюджетних програм фінансування заходів сприяння соціально відповідальним підприємствам; 2) ведення реєстру соціально відповідальних підприємств; 3) спрощення дозвільних, погоджувальних та інших адміністративно-контролюючих процедур для соціально відповідальних підприємств.

Додамо, що стратегічним пріоритетом державної політики посилення соціальної відповідальності підприємства України має стати впровадження інструментів "заміщення" податкових платежів вітчизняних підприємств їх витратами на соціальні заходи. Причому перевага може надаватися виключно заходам розширеного відтворення соціального капіталу підприємств.

Загальновідомо, що ефективність державної політики в кожній сфері значною мірою залежить від рівня її планування та програмування. Це передбачає розробку та в подальшому реалізацію відповідних документів стратегічного і тактичного характеру, які містять перелік економічних та адміністративних заходів державного регулювання економіки. Як було узагальнено в попередніх структурних частинах роботи в Україні на сьогодні відсутній нормативно-правовий акт (наприклад, Закон України «Про соціальну відповідальність підприємництва»), що ввібрав би в себе головні положення і стратегічні орієнтири державної політики у цій сфері, що є практикою більшості економічно розвинених держав. Більшість діючих у нашій країні інституціональних положень стосуються лише соціальної відповідальності держави (з частковим регламентуванням участі в її заходах представників підприємництва та обов'язків останніх в соціальній сфері) та державної політики сприяння розвитку підприємництва (що реалізується в програмах його підтримки (національній, регіональних та місцевих), проте практично не містить стимулів до реалізації представниками бізнесу соціально орієнтованих заходів). Відтак, в нашій державі відсутні законодавчо прописані головні норми та принципи соціальної відповідальності підприємництва, які б виконували ідеологічну функцію.

Враховуючи значну взаємообумовленість (визнану як на всіх рівнях системної ієрархії управління, так і всіма суспільно-політичними групами) соціальної відповідальності підприємництва та розвитку національного господарства, включно з важливими параметрами соціальної безпеки, доцільно започаткувати практику розробки і реалізації заходів цільової програми поширення практики соціальної відповідальності підприємництва в Україні. Очевидно, що заходи програми мають ґрунтуватись на затвердженій стратегії, а імплементація цього стратегічного програмного документа у вітчизняну систему програмування державної соціально-економічної політики може бути здійснена за такими напрямками:

1) прийняття та реалізація окремої програми для подальшої реалізації її заходів центральними органами державного управління та розподілу фінансових ресурсів на конкурсних засадах рівномірно або за погодженим принципом за регіонами країни або розробки і реалізації регіональних та місцевих програм;

2) внесення заходів із стимулювання соціальної відповідальності підприємницького сектора до програм соціально-економічного розвитку держави та її регіонів.

Відповідно до теоретико-методологічних засад аналізованої проблеми метою стратегії варто визначити створення сприятливого середовища для збільшення обсягів та поширення практики соціальної відповідальності підприємництва в Україні. Відповідно до мети мають бути визначені принципи, пріоритетні завдання та механізми забезпечення стимулювання суб'єктів підприємництва до здійснення заходів в аналізованій сфері.

Наголосимо, що правовою основою розробки і реалізації стратегії поширення соціальної відповідальності підприємництва в Україні є Конституція України, нормативно-правова база у сфері соціальної політики і визначення засад функціонування і розвитку підприємництва, доповнені відповідними програмними документами стратегічного і тактичного характеру. У сукупності зазначені нормативно-правові акти сформулюють засади державної політики активізації соціальної відповідальності підприємництва в Україні. Важливими аспектами цієї політики виокремимо: більш широке запровадження економічних на протипагу адміністративним методів державного регулювання соціальної відповідальності підприємництва; усунення перешкод на шляху здійснення суб'єктами підприємництва соціально відповідальних заходів; посилення принципів ринкового саморегулювання соціальної відповідальності бізнесу та обмеження функцій держави через: формування інфраструктури; гарантування прав і інтересів підприємців; забезпечення умов розвитку довіри до формальних інститутів, посилення ролі інституційної та колективної довіри, формування реальної єдності соціального простору; здійснення через виробництво та відтворення правил і законів

достатнього впливу на склад, структуру, економічні стратегії та поведінські стереотипи підприємництва.

Одночасно вважаємо, що до принципів державної політики у сфері поширення соціальної відповідальності підприємництва варто віднести ті, дотримання яких у посттрансформаційний період розвитку вітчизняної економіки дозволить сформувати належне для цього середовище: добровільності соціально орієнтованої поведінки з одночасним неухильним дотриманням законодавства (дотичного до соціальної відповідальності та регулюючого питання зайнятості і оплати праці, розвитку трудового потенціалу, сплати податкових платежів, захисту довкілля, конкуренції); усвідомлення соціальної відповідальності визначальним складником зовнішньої (через формування позитивного іміджу) та внутрішньої (через розвиток інтелектуального капіталу) конкурентоспроможності суб'єктів підприємництва і національної економіки; розвиток нормативно-методичної бази соціальної відповідальності підприємництва; вирівнення засад конкуренції суб'єктів ринку, в т.ч. у сферах економіки з різним рівнем привабливості (рентабельності); підвищення рівня прозорості відносин на зрізі „влада-бізнес”; створення стимулів до інновацій та ефективного використання ресурсного забезпечення, перевищення темпів зростання інвестицій над збільшенням обсягів споживання; адаптація суб'єктів підприємництва до конкурентної боротьби в умовах глобалізації світової економіки та їх співпраці з мережею визнаних організацій з поширення практики соціальної відповідальності.

Додамо, що головними функціями державної політики у сфері активізації соціальної відповідальності підприємництва доцільно насамперед визначити створення сприятливого середовища та адекватної винагороди за соціально відповідальні дії, захист інтересів підприємств, громадян та держави. Водночас як засоби забезпечення політики можуть застосовуватись: нормативно-правові акти; заходи соціально-психологічного, інформаційно-роз'яснювального, організаційно-інституційного характеру; регуляторна, податкова, фінансово-кредитна, інноваційно-інвестиційна політика; системи управління соціальною відповідальністю на різних рівнях системної ієрархії управління. Щодо форм фінансування діяльності з реалізації заходів, спрямованих на досягнення мети стратегії соціальної відповідальності підприємництва в Україні, то це – солідарна фінансова участь держави і суб'єктів бізнесу, як добровільне, так і обов'язкове соціальне страхування, а також цільові програми і заходи з моніторингу, прогнозування стану розвитку і характеристик соціальної відповідальності підприємництва на місцевому і центральному рівнях ієрархії управління економікою.

До основних проблем (завдань стратегії), на подолання яких мають бути спрямовані заходи із посилення соціальної відповідальності підприємництва в Україні, віднесемо: порушення роботодавцями норм вітчизняного законодавства у сфері зайнятості і оплати праці, мізерні обсяги фінансування заходів розвитку інтелектуального капіталу, неадекватність результатів праці обсягам її оплати, низька суспільно-економічна роль суб'єктів підприємництва передусім щодо створення нових конкурентоспроможних робочих місць та впровадження інновацій, порушення прав споживача, забруднення навколишнього середовища, недотримання норм чесної конкуренції та використання суб'єктами підприємства т. зв. «співпраці» з владою для адміністративного тиску на конкурентів і доступу до державних екстерналій за ціною, що в разі поступається середньоринковій.

Для розв'язання цих проблем і усунення більшості перешкод активізації соціальної відповідальності підприємництва в Україні та її регіонах найбільш доцільною є розробка та реалізація заходів за такими напрямками (у дужках вказано операційні завдання в межах відповідного напрямку, причому розміщених у порядку важливості):

- 1) удосконалення системи захисту прав працівників і забезпечення дотримання законодавства про працю (легалізація зайнятості і оплати праці; збільшення обсягів капіталовкладень підприємств у розвиток інтелектуального капіталу; посилення

соціального захисту та розвиток соціальної підприємницької інфраструктури; покращення умов праці у базових видах економічної діяльності; підвищення рівня оплати праці та адекватності її обсягів вкладу працівника у результати господарювання підприємств);

2) посилення соціальної відповідальності підприємництва перед суспільством (збільшення кількості нових робочих місць; запровадження на підприємствах систем управління якістю; збільшення інноваційної активності у секторі малого і середнього бізнесу та їх коопераційних відносин з представниками великого підприємництва; популяризація практики господарювання з виключним дотриманням законодавства);

3) покращення відносин представників підприємництва та споживчого сектора (удосконалення системи захисту прав споживача; покращення якісних характеристик та забезпечення безпечності товарів і послуг; посилення відповідальності за цінову політику суб'єктів підприємництва);

4) збільшення ролі представників бізнесу у захисті довкілля (зменшення викидів шкідливих речовин підприємствами промисловості, будівництва, транспорту і зв'язку, а також негативного впливу виробництва на середовище проживання людей);

5) забезпечення високого рівня соціальної відповідальності суб'єктів підприємництва перед конкурентами та контрагентами (збільшення частки суб'єктів бізнесу, що дотримуються норм чесної конкуренції та пропагують її; посилення участі представників бізнесу у боротьбі з корупцією).

Зрозуміло, що кількість існуючих в Україні проблем в межах кожного з наведених вище напрямів є істотно більшою, проте визначені нами операційні цілі вважаємо найбільш актуальними та такими, що спрямовані на критичну зміну обсягів і поширеності соціальної відповідальності у вітчизняному підприємницькому середовищі.

Зауважимо, що важливою умовою дієздатності заходів стратегії державної політики посилення соціальної відповідальності підприємництва в Україні має стати належний розподіл функцій, повноважень (в тому числі через нормативно-методичне забезпечення), а також відповідальності між її основними (представники підприємництва, органи державного управління, громадяни) та другорядними суб'єктами (об'єднання підприємств та громадян, інші інституції).

Державна політика повинна ґрунтуватись на належному ресурсному забезпеченні, яке, як правило, охоплює: інтелектуально-кадрові, фінансові, матеріально-технічні, інформаційні та інші групи ресурсів. Проте, всі вони потребують відповідного фінансування і роль держави у цьому процесі повинна бути більш визначальною, оскільки обсяги фінансових ресурсів, які виділяються в Україні на заходи в межах регуляторної політики, є недостатніми. Відповідно необхідно збільшувати обсяги цільового бюджетного фінансування, зокрема заходів, спрямованих на покращення інституціонального забезпечення та пропагування соціальної відповідальності підприємництва, а частку витрат на ці заходи доцільно поступово збільшувати до рівня аналогічних державних витрат у розвинених країнах Європи та світу.

Разом з тим важливо зосередити державне фінансування переважно на здійсненні систематичного моніторингу, а також формуванні інформаційного забезпечення реалізації політики в аналізованій сфері, адже більшість таких заходів не потребують істотних обсягів фінансування, а більше стосуються удосконалення системи державного регулювання економіки, підвищення ефективності дій державних службовців, зниження рівня податкового тиску на підприємства, забезпечення державного гарантування захисту інтересів соціальних інвесторів тощо. Додамо, що невід'ємною функцією планування є здійснення контролю та коригування заходів, які необхідно реалізувати для досягнення генеральної мети та завдань стратегії.

Стосовно ж забезпечення контролю, то найбільш дієвим та ефективним є запровадження практики постійного (наприклад, щоквартального) моніторингу цього процесу, спрямованого на визначення рівня та динаміки найбільш важливих якісних і

кількісних показників як стану розвитку соціальної відповідальності в державі, її регіонах і за видами економічної діяльності, так і ефективності реалізованих суб'єктами управління (державою, представниками бізнесу, громадськості) заходів в межах політики посилення соціальної відповідальності (у тому числі, зважаючи на обсяги фінансових ресурсів, виділених учасниками системи на реалізацію заходів); аналіз факторів впливу на зміну індикаторів у регіональному та галузево-секторальному аспектах.

Зокрема, зауважимо, що в контексті посилення соціальної відповідальності вітчизняного підприємництва перед власним персоналом органам державного управління важливо реалізувати такі домінуючі кроки: 1) удосконалити систему оподаткування доходів, оплати праці та витрат на інтелектуальний капітал; 2) посилити аспект інституціалізації соціального партнерства на макрорівні.

В межах першого йдеться про те, що легалізації зайнятості і оплати праці в Україні найбільш істотно перешкоджають високі трансакційні витрати, пов'язані з наймом, утриманням і оплатою праці персоналу, та податкові платежі (нарахування на заробітну плату). Крім того, вважаємо, що для покращення умов праці, які пропонують роботодавці в Україні, ще не реалізовані всі можливості соціального партнерства. Йдеться про колективно-договірне регулювання трудових відносин на центральному, регіональному, галузевому та мікрорівні. У цьому напрямі необхідно розвивати можливості цих угод для того, щоб їх норми стали не рекомендаційними (як в Україні), а обов'язковими до виконання на всіх підприємствах, які входять у ту, чи іншу галузь (як в економічно розвинених країнах). Посилення відповідальності за дотримання суб'єктами підприємництва норм генеральної, регіональної, галузевої тарифних угод та поширення їх у внутрішніх колективних договорах має стати пріоритетом державної політики, спрямованої на покращення умов праці в Україні. Але, потрібно додати, що держава має й фінансово заохочувати цей процес.

Серед пріоритетних засобів посилення соціальної відповідальності підприємництва перед суспільством нами виокремлено покращення фінансового стимулювання зайнятості та впровадження програм управління якістю, удосконалення оподаткування інноваційних витрат та сприяння в популяризації практики чесного ведення бізнесу. Так, вважаємо, що створення нових робочих місць на вітчизняних підприємствах має фінансово стимулюватися державою, адже це потребує істотних витрат роботодавця. Та, більше того, за кожного найманого працівника держава в подальшому отримує податки з його заробітної плати. Відповідно, участь підприємства і держави у створенні нових робочих місць має бути солідарною. Відтак, у системі оподаткування доцільно передбачити пільги, обумовлені створенням суб'єктом підприємництва нових робочих місць та які стосуються соціальних податкових канікул, розміри яких залежали б від обсягів оплати праці новонайманого працівника.

Більшість програм з підвищення ефективності управління якістю, стандартизованих провідними міжнародними організаціями у цій сфері, стосуються й покращення умов праці та управління персоналом. Тому, стимулюючи їх впровадження на вітчизняних підприємствах, можна одночасно реалізувати декілька цілей і отримати таким чином синергійний ефект. Зрозуміло, що для багатьох вітчизняних підприємств витрати на впровадження таких програм є надмірно високими. Тому органам державного управління варто сприяти їм у цьому як організаційно, так і фінансово, оскільки такі капіталовкладення напряму пов'язані зі зміцнення конкурентоспроможності як первинної ланки, так і національної економіки загалом.

В контексті останнього є й резерви у посиленні інноваційного складника конкурентоспроможності. Проте це потребує удосконалення оподаткування витрат, які спрямовують суб'єкти підприємництва на інноваційну діяльність.

Щодо посилення такого аспекту соціальної відповідальності підприємництва, як відносини з споживачами, то важливим системоутворюючим чинником їх покращення є створення та розвиток системи недержавних організацій захисту прав споживача. На це

має бути спрямована активна державна політика, адже це дозволить демонополізувати споживчий сектор з усіма позитивними наслідками. Йдеться про покращення обізнаності споживачів з характеристиками якості і безпечності товарів і послуг, їх виробниками та умовами виробництва і збуту товарів. На ці ж інституції можуть бути покладені й функції популяризації практики реалізації соціально орієнтованих заходів суб'єктами підприємництва у сфері відповідальності перед споживачами.

Окремим важливим завданням в системі політики посилення соціальної відповідальності є захист довкілля. Але головною перешкодою підвищення рівня екологічної безпеки для крупних вітчизняних промислових підприємств залишається брак належних для цього фінансових ресурсів. Відтак, держава має взяти в цьому солідарну участь, яку вбачаємо у фінансово-кредитному стимулюванні реалізації програм енергозбереження та екологічного господарювання, популяризації практики реалізації проектів з захисту довкілля.

Не менш важливим (в межах соціально орієнтованої підприємницької діяльності) є й аспект відповідальної конкурентної та поведінки в межах відносин з контрагентами. Загальновідомо, що на сьогодні економіко-правове середовище підприємницької діяльності в Україні характеризується вкрай низьким рівнем економічної безпеки. Розповсюдженим навіть є переконання підприємців, що трансакційні витрати, пов'язані з корупцією, - це їх плата за покращення безпекових позицій та отримання права на здійснення підприємницької діяльності. Тому й не піддаються на сьогодні висвітленню широкій громадськості прояви корупції владних осіб по відношенню до представників бізнесу. Вважаємо, що для зміни такого стану справ необхідно розширити можливості асоціативних підприємницьких організацій в боротьбі з корупцією (та співробітництва бізнесу і влади) в системі державного нагляду і контролю, сприяти популяризації практик чесного ведення бізнесу.

Зауважимо, що реалізація окресленої вище системної сукупності пріоритетних заходів дозволить критично змінити як ставлення, так і поширеність практик соціальної відповідальності в Україні. Принаймні для цього можуть бути створені істотно більш сприятливі передумови.

Але й важливо зауважити, що постійною інформаційною базою моніторингу стану розвитку соціальної відповідальності підприємництва мають бути дані Державного комітету статистики України і його регіональних відділень (для збору кількісних показників), а також результати періодичних соціологічних та експертних опитувань суб'єктів підприємницького середовища (для збору якісних показників). Проведення моніторингу дозволить не лише визначати ефективність заходів, але й своєчасно вносити відповідні корективи. Вважаємо, що функції з проведення моніторингу найбільш доцільно покласти на Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва в співпраці з міжнародними та вітчизняними організаціями в сфері пропагування соціальної відповідальності, а централізоване керівництво розробкою і реалізацією стратегії – на Кабінет Міністрів України.

Додамо, що важливе значення для забезпечення належної ефективності державної політики посилення соціальної відповідальності підприємництва в Україні належить визначенню переліку суб'єктів реалізації обумовленої політики, а також усвідомленню ними покладених на них функцій. Так, важливим завданням Президента України має стати ініціювання розробки стратегічних та тактичних планових документів у сфері соціальної відповідальності підприємства, а також актуалізація цієї проблеми (передусім у контексті зміцнення конкурентоспроможності національної економіки та підвищення рівня якості життя людей) на всіх рівнях ієрархії системи державної влади та управління.

До головних завдань Верховної Ради України віднесемо прийняття нормативно-правових актів (передусім закону «Про соціальну відповідальність підприємства»), що дозволять суттєво покращити стимули до реалізації представниками

підприємницької діяльності соціально орієнтованих заходів, а також функціонування вітчизняних суб'єктів підприємництва на засадах соціально орієнтованого легального, поступального і пропорційного розвитку. Не варто забувати й про функції місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування, оскільки органи влади на місцевому рівні володіють ширшим арсеналом передусім організаційних, інформаційних, а також економічних, інституційних та інших засобів сприяння розвитку соціальної відповідальності підприємництва та популяризації його практик, включно з стимулюванням створення для цього громадських інституцій.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Підсумовуючи, наголосимо, що забезпечити подальший кількісний розвиток підприємництва в Україні (як основи подальшої демократизації, соціально-економічного розвитку та підвищення рівня якості життя в державі) можливо передусім за рахунок покращення якісних характеристик підприємництва (системним чинником чого є належна соціальна відповідальність). Крім того, покращення соціального складника підприємництва є одним з пріоритетних аспектів державної політики сталого розвитку, спрямованої на зміцнення соціально-економічного складника безпеки України та подальшого підвищення місця нашої країни у міжнародних рейтингах сприятливості бізнес-середовища, конкурентоспроможності, якості життя.

Література

1. Власова Т. Р. Соціальна відповідальність бізнесу: сутність та тенденції. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту «Економічні науки»*. 2013. Вип. 1. С. 52-57.
2. Грішнова О.А. Соціальна відповідальність бізнесу: сутність, значення, стратегічні напрями розвитку в Україні. *Україна: аспекти праці*. 2010. №7. С. 3-8.
3. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., Рудковський О. В. Напрями та засоби стимулювання соціальної відповідальності підприємництва в Україні. *Економіка та держава*. 2019. № 5. С. 4-8.
4. Шевченко О. В. Регулювання політики корпоративної соціальної відповідальності: практика країн-членів Європейського Союзу. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. Випуск 122 (частина I). 2014. С. 12-21.
5. Варналій З. С., Васильців Т.Г., Покришка Д.С. Пріоритети вдосконалення державної політики розвитку малого підприємництва в Україні. *Стратегічні пріоритети*. 2014. № 2. С. 49-54.
6. Хаустова В. Є., Омаров Ш. А. Концепція сталого розвитку як парадигма розвитку суспільства. *Проблеми економіки*. 2018, № 1 (35), С. 265-273.
7. Квятковська Л.А. Реалізація принципів концепції сталого розвитку в діяльності підприємства. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2013. № 1. С. 85-89.
8. Смачило І.І. Методи управління сталим розвитком підприємства. *Економіка розвитку*. 2012. № 2. С. 115-120.

References

1. Vlasova, T. R. (2013). Corporate social responsibility: essence and tendencies. *Bulletin of the Chernivtsi Trade and Economic Institute "Economic Sciences"*, vol. 1, pp. 52-57.
2. Grishnova, O. A. (2010). Social responsibility of business: essence, value, strategic directions of development in Ukraine. *Ukraine: aspects of work*, vol. 7. pp. 3-8.
3. Vasylytsiv, T., Lupak, R. and Rudkovsky, O. (2019). Directions and means of improving social responsibility of enterprise in Ukraine, *Ekonomika ta derzhava*, vol. 5, pp. 4-8.
4. Shevchenko, O. V. (2014). Adjusting of CSR-policy: Practice of Countries-members of European Union. *Actual problems of international relations*, vol. 122, pp. 12-21.
5. Varnaliy, Z. S. Vasylytsiv, T. G. and Pokryshka, D. S. (2014). Priorities for improving public policy for small business development in Ukraine. *Strategichni priorytety*, vol. 2, pp. 49-54.
6. Khaustova, V. Ye. and Omarov, S. A.-O. (2018). The Concept of Sustainable Development as a Paradigm of Development of Society. vol. 1(35), pp. 265-269.
7. Kvyatkovskaya, L.A. (2013) Realization of principles of the concept of sustainable development in the activity of the enterprise. *Bulletin of socio-economic research*, no. 1, pp. 85-89.
8. Smachilo, I.I. (2012). Methods of management of sustainable development of the enterprise. *Economics of development*, no. 2, pp. 115-120.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2021 р.